

УДК 101: 316

І. П. Печеранський

доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Київського національного університету культури і мистецтв,

ДО ПИТАННЯ ПРО СИНЕРГЕТИКУ ЯК ПОСТНЕКЛАСИЧНУ МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЯВИЩ І ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. Виклики глобалізації ставлять під сумнів прогресивно-оптимістичні сценарії сучасної класичної науки з її стратегіями лінійного процесу соціальних змін, своєрідним піком розвитку якого постає однополярний світ. Постмодерна критика класичної наукової традиції обумовлює потребу нового соціального знання, адекватного реаліям ХХІ століття – природним, соціальним і людським. Зазначене обумовлює інтерес до проблематики новітніх некласичних і постнекласичних інтерпретацій соціальної динаміки, стимулює пошуки нової соціальної теорії в контексті передусім нелінійних моделей соціальних змін, взаємовідносин хаосу та порядку, самоорганізації тощо.

Необхідність звернення до синергетичного підходу зумовлена насамперед наявною теоретико-методологічною ситуацією, яка склалася в соціальних науках, гуманітарному знанні в цілому. Зазначене обумовлюється не лише споконвічним прагненням описати наявний «стан речей», а й «заглянути» за його обрії, передбачити перебіг подій у його принаймні ймовірнісних характеристиках тощо. Однак більшість теоретико-методологічних підходів, представлені переважно лінійною парадигмою, розглядають процеси соціальної еволюції як одновимірні та безальтернативні. П. Леві наголошує, що в епоху «ноолітичної революції» та експоненційного нарощування інформаційних потоків подібні уявлення про соціальну динаміку виявилися не зовсім релевантними, адже «в сучасних умовах стрімкої зміни соціально-економічного життя традиційні методи ... можливо достатньо точно «фотографують» соціальну дійсність, проте не дозволяють «ухопити» її динаміку» [11, с. 6]. Це має своїм наслідком загальновідому обставину, коли нелінійні трансформації, якими буквально переповнений наш час, навіть і не розглядаються як об'єкт дослідження.

Вважаємо, що в сучасному світі за допомогою понять рівноваги, стабільності та лінійної прогнозованості практично неможливо збагнути та пояснити динаміку соціальних змін. Людину не полишає відчуття, що світ перетворився на тотальну динамічну невірноваженість, яка містить у собі одні лишень напруги, виклики, ризики та небезпеки. Ескалація конфліктів і війн, екстремізм і тероризм, етнонаціональна ворожнеча, поширення глобальних епідемій, «шторм» цього світу ІТ-технологіями тощо створюють реальне бачення того, що людство опинилося на порозі глобальної катастрофи, наслідки якої не можуть ігноруватися сучасною наукою. У частині осягнення проблематики сучасних локальних і глобальних змін можна стверджувати, використовуючи мову синергетики, що формується нова *біфуркаційна епоха*, яка вимагає нових теоретико-методологічних підходів розуміння сутності сучасного світу як такого, що потребує нових – некласичних і постнекласичних – парадигмальних підходів, засобів та технологій осягнення проблематики процесу соціальних змін.

Чи готова Україна до викликів нової доби? Міркуючи над відповіддю на це запитання, важливо розуміти, що значний потенціал процесу соціальних змін пов'язується із самоорганізацією суспільства, демократизацією соціальних інститутів та їх дією, характером відносин, що формуються між суспільством і державою, людиною й

органами державної влади, взаємодією гілок влади в межах єдиного соціального простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно відмітити те, що розробкою теоретичних підвалин синергетики як методології дослідження соціальної реальності, зокрема, у контексті міждисциплінарності займаються В. Аршинов, Р. Баранцев, В. Бранський, В. Буданов, Ю. Данилов, І. Добронравова, С. Капиця, С. Курдюмов, О. Князева, Г. Малинецький та інші. Проблему самоорганізації соціальних систем в умовах нестабільності, динаміку процесів самоорганізації досліджували Г. Аванесова, О. Астаф'єва, Л. Бевзенко, М. Каган, В. Василькова, В. Капустін та інші. Окремі аспекти формування синергетичної термінології в її відношенні до соціальної проблематики були представлені в роботах Л. Горбунової, Л. Киященко, Я. Свирського та інших. Не менше цікавими в методологічному плані постають системно-синергетичні концепції історичної динаміки (В. Бранський, М. Каган, А. Назаретян та інші), а також вивчення соціальних трансформацій у зв'язку з тенденціями управління та самоуправління соціальних систем (К. Делокаров, В. Єгоров, В. Мойсєєв, М. Піддубний, Д. Чернавський та інші). Однак і тут необхідно погодитися з деякими сучасними дослідниками. Так, відкрито залишається *проблема методологічних можливостей* та меж синергетичного підходу до дослідження соціальних явищ і процесів.

Метою статті є звернення до *синергетичної методології як постнекласичної трансдисциплінарної парадигми* на предмет уточнення означених можливостей та меж, яка на відміну від класичних філософсько-методологічних систем має, по-перше, неабиякий інтегративний потенціал, постаючи своєрідною *метанаукою*, поєднуючи досягнення теорії дисипативних структур, нелінійної динаміки, теорії хаосу та теорії катастроф, по-друге, утверджує *принципи нелінійного мислення як засобу пізнання природи, суспільства та людини*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан розвитку синергетичного знання дає підстави стверджувати про універсальність законів еволюції, самоорганізації складних відкритих невірноважених систем будь-якої природи, які за своє сутністю є нелінійними. Зазначене формує нове бачення світорозуміння, місця людини в суспільстві, природі та космосі. Відповідно, синергетика зосереджує свій дослідницький потенціал на тих аспектах соціальної та природної реальності, які є несуттєвими для класичних теорій. Соціальна еволюція, як переконаливо засвідчило ХХ століття, не здійснюється одновимірно, натомість являє собою переплетіння біфуркацій та нормальних станів, коли визначальні трансформації суспільства відбуваються саме в період системних біфуркацій, де при цьому суб'єктивному фактору відводиться визначальна роль. Взаємовідносини природно-географічних, матеріально-економічних та соціокультурних структур набувають нелінійного характеру, природа якого має бути з'ясована в межах іншого понятійно-категоріального ряду – хаосу, порядку, впорядкованого хаосу та хаотичного порядку.

Як відомо, класична кібернетика розробляє модель механізму самоорганізації, що передбачає упорядкування

ня структури системи шляхом забезпечення її взаємозв'язку із зовнішнім світом. Зазначене передбачає чітко визначену мету, якій підпорядковується система, що й дає підстави вважати її такою, що самоорганізується. Натомість неklasична кібернетика зосереджує увагу на тих природних та штучних системах, де впорядкування структури відбувається спонтанно, без чітко заданої мети. Це дало підстави у сфері штучного інтелекту розробити еволюційний механізм самонавчання, на базі якого згодом був створений синергетичний механізм самоорганізації, функціонуючий завдяки взаємозв'язкам між елементами системи. Вищеназвані кібернетичні ідеї були підтримані в 60-ті роки ХХ століття брусельською школою І. Пригожина, яка переймалася дослідженням процесів самоорганізації у фізичних і хімічних системах, а також німецьким фізиком Г. Хакеном. Останній, як відомо, наприкінці 70-х рр. запропонував проект синергетики як нової науки, що досліджує феномен самоорганізації в невідновлених системах, без якого неможливо виявити кооперативний ефект процесів спонтанного формування макроскопічних структур.

Синергетика пропонує загальнонауковий підхід до формулювання універсальних законів, релевантних для будь-яких складних систем, поділяючи фактично ілюзію класичної науки про можливість повної раціоналізації соціального буття. Важливою характеристикою цих систем є те, що вони самі здатні за певних умов змінювати шляхом самоорганізації власну макроскопічну поведінку, формуючи тим самим новий порядок. Зазначене дозволяє синергетиці перейти від дослідження закритих систем до відкритих, від лінійних – до нелінійних, від простих – до складних процесів, від тих, що наближені до рівноваги, до тих, що віддалені від неї [6, с. 140]. У такий спосіб синергетика суттєво змінює розуміння соціального розвитку в його лінійно-моністичному варіанті завдяки уявленню про самоорганізацію та саморозвиток відкритих нелінійних систем, вибору на пряму еволюції в точці біфуркації, випадковості як фундаментальної властивості системи, яка виявляється завдяки нелінійному впливові зовнішнього середовища, що має своїм наслідком і результатом виникнення в системі різних флуктуації тощо.

Інтегруючи позитивні елементи детермінізму та стохастизму в дослідженні еволюції систем різної природи, синергетика звертається до складних та нелінійних систем як до об'єктів сучасних міждисциплінарних досліджень, де належне місце відводиться також нестабільним, відкритим і самоорганізованим суспільствам. Про цей підхід як про засадничу підвалину сучасної наукової картини світу, що пронизана філософією глобального еволюціонізму, О. Назаретян висловився так: «Така зміна стратегічних настанов перетворює людину на центральну ланку наукової картини світу. У рамках класичного та неklasичного <...> природознавства присутність людини у світі здавалася прикритим непорозумінням. <...> Навпаки, у неонекласичній науці, що просякнута ідеєю самоорганізації, картезіанський тезис «Я існую» сприймається за емпірично більш достовірний та вихідний для побудови універсальної теорії» [8, с. 92].

Ідеться, таким чином, про *перехід від методологічного монізму (монологізму) до методологічного еkleктизму та плуралізму (діалогізму)*, що розкриває евристичний потенціал теорії самоорганізації в ролі нової наукової парадигми. Наголошуючи на відновленні втраченого зв'язку між наукою та людиною з її екзистенційним світом, що, як наголошували І. Пригожин та І. Стенгерс, «стара априорна відмінність між науковими та етичними цінностями більше неприйнятна» [10, с. 386], синергетика фактично надає сучасній картині світу постнеklasичного вигляду. Синергетичні ідеї (нелінійність, нестійкість,

хаос, біфуркація, аттрактор, випадковість тощо) формують основу нового типу раціональності, принципово змінюють методологічні засади до дослідження біфуркаційних процесів та перехідних соціальних станів у процесі кардинальної перебудови системи: вони постають універсальною формою розвитку складних систем як у природі, так і соціумі. Формується нова неklasична наука – *соціо-синергетика*, яка виходить з ідеї нелінійності як засобу, інструменту та технології вивчення соціальних систем, які перебувають, зокрема, у стані еволюційно-динамічних змін: від, скажімо, вивчення особливостей становлення національного ринку до формування соціальних інфраструктур – моралі, мови, культури тощо.

Саме в контексті методологічного плуралізму потрібні розуміти тезу про «методологічну відкритість» та «міждисциплінарну толерантність» цієї науки, яка є наступницею кібернетики та загальної теорії систем, особливо у випадках, коли йдеться про синергетику «людиновимірних систем» доби антропологічного повороту, яка формує особливий метарівень культури, а також методологію міждисциплінарної комунікації та моделювання реальності, у тому числі й соціальної, у тісному зв'язку з філософською рефлексивністю та діалогічністю.

Соціосинергетика як методологічна стратегія аналізу складних систем нелінійного характеру глибоко трансформує ідею про лінійно-моністичну суть соціальної еволюції та динаміки, привертаючи дослідницьку увагу до сценаріїв становлення систем у точках біфуркації. Показово, що зазначені системи не можуть бути втиснуті в класичні сценарії розвитку, які б відповідали традиційним критеріям ясності та простоти. Крім того, створюється біфуркаційна ситуація, коли альтернативи протистоять одна одній, лише посилюючи контрасти, виклики та ризики процесу соціальних змін. З ідеї багатоваріантності еволюції соціальної системи висувують нові вимоги до бачення перспектив і розвитку соціального управління, прогнозування подій, які розгортаються, як правило, у режимі загострення, втягуючи у свою орбіту народи, країни, людські долі та цивілізацію в цілому. Саме тому засадничою підвалиною *в основі синергетичної парадигми є принципово інший підхід, порівняно з класичною раціональністю, філософія нестабільності*. Л. Лесков наголошує: «Це дозволяє при побудові моделей історичних процесів враховувати такі важливі особливості реальних систем, як стохастичність, невизначеність, нелінійність, поліваріантність» [7, с. 150].

Засадничими методологічними принципами синергетики, які В. Буданов називає принципами буття, постають дві тези – *гомеостатичність та ієрархічність*, які розкривають фазу «порядку», рівень стабільного функціонування системи та простоту її опису.

«Гомеостаз – явище підтримання програми функціонування системи в певних рамках, що дозволяє їй підпорядковуватися власній меті» [2, с. 19]. Вслід за Арістотелем Н. Вінер наголошував, що кожна система повинна мати власну мету, тобто бути телеологічною. Така мета-ідеал для системи – «корегуючий сигнал», який дає можливість їй не збитися із заданого шляху, зокрема, під дією впливів зовнішнього середовища. Мету-програму поведінки системи в стані гомеостазу називають аттрактором, який формується лише у відкритих дисипативних структурах як таких, що розсіюють енергію, інформацію та речовину, характеризуючи фінальну поведінку системи.

Як відомо, світ ієрархізований за багатьма ознаками, де основним змістом структурної ієрархії є їхня природа. Формуючись як система, елементи передають останній частину своїх функцій та ступенів свободи. Колективні змінні, що перебувають на більш високому рівні організа-

ції, Г. Хакен називає «параметрами порядку», оскільки вони дозволяють визначити в загальній формі сенс поведінки та цілі-аттрактори системи. Вищезазначена природа параметрів порядку ще називається принципом підпорядкування, адже її зміни синхронним чином впливають на множину елементів нижчого рівня, а феномен їх когерентного, взаємоузгодженого існування прийнято називати *самоорганізацією*. Важливими властивостями під час формування ієрархічної системою порядку є кругова причинність та неможливість повної редукції. Остання властивість є особливо важливою в частині подолання численних звинувачень, що часто лунають на адресу соціальної синергетики, особливо в редукціонізмі.

Важливим методологічним концептом синергетичного підходу є уявлення про *нелінійність як нееквівалентність минулого майбутньому стану системи*. Як відомо, лінійні відносини – це еквівалентність сигналу та відповіді на нього. Вони характерні для лінійних систем, де діють принципи суперпозиції, згідно з якими адитивність причин призводить до адитивності наслідків або, інакше кажучи, результат пропорційний зусиллям. Зазначений характер відносин формується поблизу точок статичної рівноваги. Нелінійність порушує принцип суперпозиції: результат суми дій не тотожний сумі їх результатів, відповідно, незначними зусиллями можна досягати суттєвих змін. Тому на відміну від лінійної екстраполяції з її симетричними причинно-наслідковими зв'язками складність прогнозування поведінки полягає в тому, що в нелінійній соціальній системі латентно представлено цілий спектр, множинність форм організації чи структур-аттракторів, що здатні спонтанно проявити себе в точці біфуркації. Відповідно, соціум постає як складна та відкрита система, яка за умови втрати рівноваги має цілу множину можливих шляхів еволюції.

Завдяки нелінійності в нестабільному суспільстві починає проявлятися дія принципу «розростання малого» або «посилення флуктуацій». Остання спроможна стрімко інтенсифікувати соціальні флуктуації, які є, як відомо, причиною не лише хаосу, але й макросоціальних змін.

Біфуркація символізує собою розрив лінії метастабільної еволюції соціуму, ставлячи суб'єкта соціальної дії в ситуацію історичного вибору відповідно до наявного поля соціальних можливостей. Однак нелінійність соціальної системи означає не безкінечну множинність історичних можливостей у біфуркаційний період, а лише певну соціальну дилему, оскільки когнітивні можливості суб'єктів давати оцінки та досягати наслідки диференціації суспільства обмежені визначеною кількістю майбутніх соціальних аттракторів. З огляду на досвід біфуркацій можна стверджувати, що означене поле структурується щодо визначеної історичної альтернативи, хоча локально проявляються окремі феномени й елементи інших аттракторів, які є об'єктивно другорядними чи перехідними. Це часто створює ілюзію вибору майбутніх шляхів соціального розвитку, хоча насправді є або протистоянням, боротьбою цих аттракторів, або їх коаліцією, об'єднанням, однак у будь-якому разі йдеться про втрату другорядними аттракторами власної соціальної індивідуальності, що фактично абсорбується переможною структурою-аттрактором.

Нелінійність у нестабільному суспільстві означає несподіваність змін, коли вибір нового шляху під час біфуркації відбувається через випадкові флуктуації, які не можуть кардинально змінити конфігурацію історичних альтернатив. Тим не менш «випадковість (така вже її природа) зазвичай не повторюється» [4, с. 11], що, з одного боку, надає соціально-історичному процесові непередбачуваний характер соціальних змін, а з іншого – розкриває майбутні альтернативи як сценарії розвитку.

За таких обставин множинність еволюції аж ніяк не переходить у безкінечність еволюційних сценаріїв, що дає шанс людині як суб'єктові та актору відіграти важливу роль у біфуркаційний момент, продемонструвати власну харизму як таку, що відповідає викликам часу. Хоча водночас варто пам'ятати, що суб'єкт не здатен загалом змінити базисну конфігурацію аттракторів.

Ще одним важливим теоретичним концептом синергетики є поняття *емерджентності* (від лат. *emergere* – виникаю, або від англ. *emergent* – той, що раптово виникає). Цей принцип описує виникнення нової якості системи за горизонталлю, тобто на одному рівні ієрархічної організації, коли повільна зміна параметрів порядку мегарівня приводить до біфуркації нестійкості системи на макrorівні та перебудові його структури. Включення в схему мікрорівня дозволяє описати процес зникнення та народження в точці біфуркації макrorівня. В останній колективні змінні, параметри порядку макrorівня формують ступені свободи до хаосу мікрорівня, розчиняючись у ньому, що дозволяє системі в безпосередній взаємодії мега- та мікрорівнів народжувати нові параметри порядку оновленого макrorівня.

Як народжуються параметри порядку? Один із варіантів відповіді полягає в тому, що вони є результатом поєднання «управляючих надповільних параметрів мегарівня» та «короткотермінових змінних мікрорівня». Точка біфуркації на мікрорівні, як миттєвість між минулим та майбутнім, виявляється цілою епохою змін-трансформацій, де відбувається вибір альтернатив розвитку макrorівня [1, с. 82–88].

Синергетика як наука акцентує, що структури-аттрактори є відносно стійкими макростанами, на які виходять процеси еволюції в середовищах різної природи внаслідок зникнення другорядних і перехідних явищ. Як результат наростаючого дисбалансу система, перебуваючи в нестійкому стані, попадає в поле тяжіння певного аттрактору, поступово дрейфуючи до цієї відносно стійкої структури. Тим самим фінальний стан системи поповнюється таким організаційним потенціалом, що змінює її теперішній стан відповідно до майбутньої моделі, яка нині існує як потенційна реальність. Ми вже наголошували, що рух соціальної системи до нового стану-аттрактору відкривається як безпрецедентна конкуренція структур, характеризується хаотичною невідзначеністю, а також формуванням у момент біфуркації стабільної структури-аттрактора, без якої соціальна система не спроможна вийти на нову траєкторію поступу. У цьому випадку складно передбачити всі можливі сценарії майбутнього, однак синергетика стверджує, що, досліджуючи соціальне поле, можна розкрити перспективні лінії соціальної еволюції, чим демонструється «безпідставність механістичної ідеї про можливість універсального контролю над соціальними процесами та тим більш проектування утопічного планового суспільства, що малюється відповідно до монокаузальних схем соціальної інженерії» [3, с. 39].

Змінюючи класичні уявлення про стійкість та стабільність системи, синергетика, на думку І. Пригожина, вводить *нестабільність* у картину Універсуму. Учений вважає, що макроструктури природи та суспільства, зберігаючи *status quo*, якщо й досягають станів стабільності, то мають переважно релятивний характер: стійкість зберігається лише до певної фази розвитку, принаймні доти, доки не виникає лабільний стан. При цьому визначальним для еволюції є динамічний стан невірноважених систем: «Наше сприйняття природи стає дуалістичним, і стрижневим моментом у такому сприйнятті є уявлення про нерівновагу. При чому нерівновагу, що призводить не лише до порядку та безладу, а й відкриває також можливість виникнення унікальних подій,

оскільки спектр можливих способів існування об'єктів у такому випадку значно розширюється (порівняно з образом урівноваженого світу)» [9, с. 50].

Подальша еволюція нелінійної соціальної системи в разі досягнення нею стану зрілості відбуваються, як відомо, у формі *біфуркації*. Домінуючими факторами змін стають випадковість та невизначеність, які супроводжують точку переходу як стрибкоподібний момент перебудови системи, формування її стану як аттрактору, коли наростають явища як порядку, так і хаосу. Водночас варто відмітити, що соціальна система як взаємодія множини елементів, що перебувають у різних станах рівноваги, набуває ознак *стійкості* як здатності системи до самозбереження в процесі впливу зовнішнього середовища. Якщо ж ця система, перебуваючи під впливом флюктууючих підсистем, відхиляється від своєї стабільності, переходить межу стійкості, тоді виникає загроза хаосу та біфуркацій. Таку ситуацію можна пояснити двояко: або система наближається до свого розпаду, будучи максимально чутливою навіть до слабких хаотичних флюктуацій, або ж хаотичний стан системи перетворює механізм її трансформації, постаючи таким чином засобом виходу системи на нові шляхи розвитку. У першому випадку соціальний хаос спроможний створити нові проблеми, особливо в частині соціального управління, тоді як у другому, завдячуючи запуску *механізму нелінійного позитивного зворотного зв'язку*, система здатна реагувати на випадкові події на мікрорівні, тоді як мікрофлюктуації мають здатність розростатися до макроструктури. Саме тому хаос може розглядатися і як позитивно-конструктивне начало [5, с. 42].

Синергетика, вивчаючи закономірності соціальної динаміки, фокусує увагу на відкритих нелінійних системах, зокрема, таких станах, де йдеться про виникнення флюктуацій, коливань та нестабільності, а також про те, що функціонування складної соціальної системи контролюється підсистемою прямих і зворотних, позитивних та негативних зв'язків. Відповідно до положень теорії самоорганізації в досинергетичний період фактично домінують негативні зв'язки, які регулюють стан системи відповідно до зміни її параметрів, забезпечують зберігання status quo. Натомість позитивний зворотний зв'язок, на чому наголошує синергетична методологія, не послаблює, а посилює сигнал, що його система отримує на вході, тим самим максимально посилює реакцію неурівноваженої системи на флюктуації. Це відіграє творчо-конструктивну роль, оскільки, перебуваючи в такому стані, система поводить себе досить незвично. Як зауважував О. Тоффлер: «Слабкі сигнали на вході системи можуть породжувати значні відгуки та інколи призводять до неочікуваних ефектів. Система в цілому може перебудуватися так, що її поведінка здається нам непередбачуваною» [10, с. 18].

Висновки. Вищенаведене дозволяє вбачати в синергетиці постнекласичну трансдисциплінарну парадигму самоорганізації, яка інтегрує довкола себе природиче та гуманітарне знання. Будучи розглянутою як методологія дослідження багатовимірного процесу соціальних змін, синергетика змінює усталене бачення суспільства як системи, даючи фундаментальне обґрунтування новому підходу, в основі якого – відокремлення раціоналізму від механічного детермінізму, глибокий аналіз станів хаосу та порядку як динамічних станів, які досить часто залежать від неочікуваних випадковостей, а також перехідних трансформаційних станів – хаотичного порядку та впорядкованого хаосу. Саме тому синергетичні ідеї склали основу нового еволюційно-холістичного підходу, що розкриває конструктивні принципи коеволуції

суспільства, людини та природи, держави та локальної цивілізації, країн та міжнародної спільноти.

Література

1. Буданов В. Концепции современного естествознания : [учебное пособие] / В. Буданов, О. Мелехова. – М. : Наука, 1999. – 114 с.
2. Буданов В. Методология синергетики в постнекласической науке и образовании : автореф. дисс. ... докт. филос. наук : спец. 09.00.08 «Философия науки и техники» / В. Буданов ; Ин-т философии РАН. – М., 2007. – 35 с.
3. Ельчанинов М. Социальная синергетика и катастрофы России в эпоху модерна / М. Ельчанинов. – М. : КомКнига, 2005. – 240 с.
4. Князева Е. Синергетика как новое мировидение: диалог с И. Пригожиным / Е. Князева, С. Курдюмов // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 3–20.
5. Князева Е. Синергетика: начала нелинейного мышления / Е. Князева, С. Курдюмов // Общественные науки и современность. – 1993. – № 2. – С. 38–51.
6. Князева Е. Сложные системы и нелинейная динамика в природе и обществе / Е. Князева // Вопросы философии. – 1998. – № 4. – С. 138–143.
7. Лесков Л. Футуросинергетика западной цивилизации / Л. Лесков // Общественные науки и современность. – 1998. – № 1. – С. 149–160.
8. Назаретян А. Синергетика в гуманитарном знании: предварительные итоги / А. Назаретян // Общественные науки и современность. – 1997. – № 2. – С. 91–97.
9. Пригожин И. Философия нестабильности / И. Пригожин // Вопросы философии. – 1991. – № 6. – С. 46–52.
10. Пригожин И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс ; пер. с англ. Ю. Данилова ; общ. ред. В.И. Аршинова и др. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
11. Пугачёва Е. Самоорганизация социально-экономических систем : [учебное пособие] / Е. Пугачёва, К. Соловьевко. – Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2003. – 172 с.

Анотація

Печеранський І. П. До питання про синергетику як постнекласичну методологію дослідження соціальних явищ і процесів. – Стаття.

У статті проаналізовано окремі аспекти синергетики як постнекласичної трансдисциплінарної парадигми, філософсько-методологічний та теоретичний потенціал останньої щодо дослідження соціальних процесів і явищ. Звернено увагу на евристично-інтегративний потенціал синергетики як методології, що помітно вирізняє її з-поміж класики та некласики, коли йдеться про вивчення соціальної реальності. Доведено, що як методологія багатовимірного процесу соціальних змін синергетика змінює усталене бачення суспільства як системи, даючи фундаментальне обґрунтування новому підходу, в основі якого – відокремлення раціоналізму від механічного детермінізму, глибокий аналіз станів хаосу та порядку як динамічних станів, які досить часто залежать від неочікуваних випадковостей, а також перехідних трансформаційних станів – хаотичного порядку та впорядкованого хаосу. Тому синергетичні принципи становлять методологічне ядро нового еволюційно-холістичного підходу, що розкриває конструктивні аспекти коеволуції суспільства, людини та природи.

Ключові слова: постнекласика, соціосинергетика, методологічні ідеї та принципи, монологізм та плюралізм, нелінійність, нестабільність, соціальний розвиток.

Аннотация

Печеранский И. П. К вопросу о синергетике как постнеклассической методологии исследования социальных явлений и процессов. – Статья.

В статье проанализированы отдельные аспекты синергетики как постнеклассической трансдисциплинарной парадигмы, философско-методологический и теоретический потенциал последней относительно исследования социальных процессов и явлений. Обращено внимание на эвристически-интегративный потенциал синергетики как методологии, который заметно выделяет на фоне классики и неклассики, когда идет речь об изучении социальной реальности. Доказано, что как методология многомерного процесса социальных изменений синергетика изменяет устоявшееся виденье общества как системы, фундаментально обосновывая новый подход, в основе которого – отделение рационализма от механического детерминизма, глубокий анализ состояний хаоса и порядка как динамических состояний, которые достаточно часто зависят от неожиданных случайностей, а также переходных трансформационных состояний – хаотического порядка и упорядоченного хаоса. Поэтому синергетические принципы образуют методологическое ядро нового эволюционно-холистического подхода, что раскрывает конструктивные аспекты коэволюции общества, человека и природы.

Ключевые слова: постнеклассика, социосинергетика, методологические идеи и принципы, монологизм и плюрализм, нелинейность, нестабильность, социальное развитие.

Summary

Pecheranskiy I. P. To the question of synergy as postnonclassical methodology of social phenomena and processes research. – Article.

The article analyses certain aspects of synergy as postnonclassical interdisciplinary paradigm, philosophical, methodological and theoretical potential of the latter referring to the research of social processes and phenomena. Attention was paid to heuristical and integral potential of synergy as methodology which is considerably distinguished on the background of classics and nonclassics, when it goes about social reality research. It is proved that, as methodology of multidimensional process of social changes, synergy changes standing perception of a society as a system, fundamentally proving the new approach, in the basis of which there is separation of rationalism from mechanical determinism, deep analysis of states of chaos and order as dynamic states, which quite often depend on unexpected occasions, and transitive transformational states, those of chaotic order and ordered chaos. Therefore, synergetic principles create methodological core of a new evolutionary holistic approach, which opens constructive aspects of coevolution of a society, human being and nature.

Keywords: postnonclassics, sociosynergy, methodological ideas and principles, monologism and pluralism, nonlinearity, nonstability, social development.